

Բայց այս մասին յետոյ: Այժմ թողու՛մ առհասարակ միջամտութեանց ու բացառութեանց խնդիրները, հարաւակողմանքն եւ միւս ամէնը, պէտք է անցնիլ տեսնելու «արեւելեան» դաւառաց, եւ յատկապէս Կարնոյ, արիւնայեց պատմութիւնը եւ զայն ալ հասցընել մինչեւ այս ժամանակակէտը:

(Ըր-ն-ն-ի-է-)

Հ. Յ. Տ.

ՐԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՐԱՐԱՔՆԵՐԱԿԱՆ ՆՈՐ ԴԻՏՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

(Ըր-ն-ն-ի-է-)

ըստ ինքեանց:

154. «Դանդաղեալք եւ եւ ցնորեալք, թուի թէ երկիրս շուրջ գայցէ դնորալք, ո՛չ եթէ արդարեւ շուրջ գայցէ, այլ հաստատուն անշարժ կայ եւ նոցա ախտին եւ այն կարծիք, եւ ոչ եթէ Ըր-ն-ն-ի-է- ինչ ախտին», Ոսկեբ., Մեկն. Պաւլ. Ա, էջ 307. յոյն բնագրի վրայէն ուղղելի «սոխի-տ» = στοιχεῖα, ինչպէս անընդմիջապէս յաջորդող մեկնաբանական նախադասութիւնը, որ հայ թարգմանչին կողմանէ աւելցուած կը թուի, կրնայ հաստատել՝ «Քանզի զմի ինչ ի մեծամեծ արարածոց Յոյնք «սոխի-տ» կոչեն», տես նաեւ «ըստ մարդկան տեսչութեանն, ըստ «սոխի-տ» արարածոց աշխարհին եւ ոչ ըստ Քրիստոսի. տակաւին (ի) յանդիմանութիւն խորանաց աւուրցն միսի. «սոխի-տ» աշխարհի՝ զարեգակն եւ զլուսին կոչէ որպէս եւ ի գաղատացուող թղթին ասէր եթէ Զիւրդ գարծեալ դառնայք ի տկար եւ ի տառապեալ «սոխի-տ», այսինքն յարարածոն... զի եթէ աշխարհս իսկ չիցէ ինչ, որչափ եւս առաւել «սոխի-տ», այսինքն մի մի ինչ յարարածոց՝ արեգակն, լուսին, երկինք, երկիր, ծով, անդ, էջ 585—586. «ոչ քարինք եւ ո՛չ տունկք եւ ո՛չ անասունք եւ ո՛չ «սոխի-տ», այսինքն համարեն իսկ երեւելի արարածքն», անդ, էջ 575. ինչպէս հոս Ոսկեբերանի թարգմանիչը Ս. Գրոց «սոխի-տ» փոխած է «սոխի-տ»:

ընտանիքնէն հանուին ու տարագրուելը «տարակուսի տեղի չի թողուր», «Ով որ թուրքիոյ ընտանեկան կեանքն ու բարոյականութիւնը գիտէ, չի կրնար մերժել այն զգացումը թէ հոս վաղեմի խաչատուրանքն մը (Infamie) կը գործուէր, եւ չենք կրնար զսպել մեր ապշանքն այն անպատկառութեան մասին, թէ գերմանական լսկերութեան մը այսպիսի հրամանագիր մը կրնար իբր պատասխան խաբել թուրք իշխանութիւնը»:

«ի-տ» յունածեւին, նոյնպէս Եզնիկի «սոխի-տ» փոխարէն («քանզի մարդոյ մարմին ի շորից սոխի-տ» խառնեալ է, ի խոնաւութեան, ի ցամաքութեան, ի ցրտութեան եւ ի ջերմութեան», էջ 80—81) Այլ թաւալ հի մօտ ունինք «սոխի-տ», զոր ընթացքով է անտարակոյս «սոխի-տ». «ասին դարձեալ բնութիւնք եւ չորքն «սոխի-տ», այսինքն ջերմութիւն, ցրտութիւն, խոնաւութիւն, ցամաքութիւն», Բաղմամէպ 1911, էջ 565: Բառիս փոխառութեան մասին տես Thumbի դիտողութիւնը Byzantinische Zeitschrift IX, էջ 401 եւ Վարդանեան, Նիւթեր հայերէն բառագրութեան 1920, էջ 35—36):

Թեթեւագնացութիւն:

155. «Ո՛չ միայն ամուսնանան, այլ եւ գնոյ եւս զանձինս տան... ոչ ի լաւութիւն գերդաստանաց, այլ ի լեւեալ-ագնաց-լեւեալ հային», Ոսկեբ., Մեկն. Մտթ. Բ, էջ 448. ինչպէս այստեղէն, նոյնպէս Հ. Բ. էն («Լեւեալ-ագնաց-լեւեալ = արագընթացութիւն, «սոխի-տ» Լուսնի, Ոսկ. Բ. Բ. 3) Զնշելու է այս բառը, քանի որ յոյն բնագրերը ունի ἀλλὰ τὰ ἐξ ὧν α περὶ εὐραζόμενοι. հայ նախկին ուղղիչ ընթերցումը եղած պիտի ըլլայ անտարակոյս «Լեւեալ-ագնաց-լեւեալ», այսինքն որ «Լեւեալ-ագնաց-լեւեալ», Սեբեբ., 53, կամ «Լեւեալ-ագնաց-լեւեալ» Կիւրեղ, Մեկն. Ղեւտ. թղ. 63ա:

Թեւակ:

156. «Սէր յաղթէ զատելութիւն եւ ջնջէ զմեղս անաւրէնութեան... բեկանէ շեւ-րաց», Զգաւն, էջ 336. այս հատուածը յառաջ բերելով Հ. Բ. կը մեկնէ «փոքրիկ եւ տկար թեւ. եւ թիակ ուսող» (Ա, էջ 808), նոյնպէս Antonelli, «frangit brachia malorum (էջ 413). բուն բնագիրը սակայն ունի Լաւ, Լաւ = et pedicas malitiae dirumpit (Graffin, Pat. syr. I, էջ 604), ուրեմն «շեւ-րաց», այսպէս նաեւ Bertի գերմաներէն թարգմանութիւնը Netz, էջ 219. այս իմաստով արդեօք մեկնելու է Ոսկեբերանի մէջ գործածուած «Լեւեալ» ալ. «զապարմանցն Լեւեալ խառնեալ», Մեկն. Մտթ. Գ, էջ 66 = «զապարմանքը ցանցաձեւ խառնուած» կամ ուրիշ նմանագոյն թարգմանութեամբ՝ հակառակ Հ. Բ. ի տուած «ծակ կամ քղանցք փեղկից վրանաց» եւ Թոռնեանի «պղտիկ փեղկ» (Հատ. Ընթ. Ա, էջ 109) մեկնաբանութիւններուն: Զգաւնի թարգմանիչը աւել տեղ ալ գործածած է բառս՝ «Թաշին ամպիլ առանց Լեւեալ եւ շնչէ հոգմ առանց Լեւեալ»:

ՀԲ կ'ընթեռնու «Խորհրդային զերսն» (Ա, էջ 931) եւ այս ընթերցումը առնուած է համառօտ մեկնութենէն, տես մեր օրինակը ԹՂ. 165բ. Այսպէս է նաեւ «Բոգոսլոպնի» բառը «Զոգոսլոպնի» աշխարհն ոչ հրեշտակիւ կոչեաց, եւ ոչ մարգարէիւ, այլ աստեղը» (ՀԲ, էջ 292), որ սակայն ընդարձակագոյն մեկնութեան մէջ աւանդուած է «Եւ Աստուած զոգոսլոպնի հրեշտակաւք ած եւ ոչ մարգարէիւք եւ ոչ առաքելովք եւ ոչ աւետարանչաւք, այլ աստեղը», Ա, էջ 303:

Խաւարիմ:

162. «Ապա ինքն խաւսել սկսաւ Տիրան եւ ասէ, փոխանակ զի իմ երկու աչքս լուսաւորքս Խորհրդայն յայս(մ) տեղուջն, արդ փոխանակ Գալարեացս անուան, Ածուղ անուն լիցի սմա», Բ ուղանդ (տպ. Պատկանեան), էջ 45—46 (տպ. Վենետ., էջ 53). պէտք է արդեօք այս տեղ նոտրագիրն ուղղել ու կարդալ «Խորհրդայն», քանի որ քիչ մը վեր կ'ըսուի արդէն «աղէ տեսէք ածուղ, որով երկաթ շողացուցուք, զի զաչս Խորհրդայն զաչսն Տիրանայն»:

Խորհիմ:

163. Եղնիկի Ընդդէմ աղանդոցին մէջ քանի մը տեղ սարգած մտած է «Խորհիմ» բայը վերագրութեամբ, այսպէս՝ «եւ անդաւր եւ տկար եթէ անձին եւեթ Խորհիմ զգաւրութիւնն» (տպ. 1826), էջ 8, Չմիւռնիոյ Չեռագիրն ունի «զանձին եւեթ Խորհիմ զգաւրութեանն» մինչ այս սխալներուն հանդէպ Վենետիկեան երկրորդ տպագրութիւնն ունի «Խորհիմ», զոր կ'ընտրեն Թոռնեան, Հատ. Ընթերց. Ա, էջ 3, Գալէ մքեարեան եւ Schmid (Wider die Sekten, էջ 22). դարձեալ «տեսանէր զի ոչ անայր նմա Ագամ, այլ Խորհիմ ի բաց մերժէր եւ չմերձեայր առ նա», էջ 245, զոր K (= Գալէմքեարեան) կ'ուղղէ «Խորհիմ» (տես Schmid, անդ, էջ 175). այս կարգի վերպակ մըն ալ է հետեւեալը՝ «որում չէր մարթիւր միայն Խորհիմ զմարզն հասարակաց ստեղծուած», էջ 257 զոր կարդալու է նման առաջին ուղղագրութեան «Խորհիմ», այս իմաստով արդէն առած կ'երեւայ Schmid բառն երբ կը թարգմանէ für sich allein zu entwenden das gemeinsame Geschöpf, էջ 181, եւ քիչ մը վարդարձեալ՝ «Եւ ի դէպ էր Ագամայ ասել թէ մինչ առնելը կամեցար զիս, գոյր այլ Աստուած, յորժամ գհոն խնդրեցեր, եւ արդ զի Խորհիմ զեւ քեզ կամիս միայն, որ (K որպէս թէ) գու միայն

իցես Աստուած եւ այլ դք ոչ», այստեղ ալ նոյնպէս պէտք է կարդալ «Խորհիմ» = wie also willst du mich nur dir allein zu eignen, als ob... այս վերպակը յառաջ եկած է անտարակոյս նոյն էջի վրայ դործածուած «այլ իբրեւ արդարոց պարտ էր Խորհիմ թէ...» նոտրագիրն աղբեցութեամբ: Այլուր մատնանշեցի թէ Սիրաքի մէջ ալ «Խորհիմ» եղած է «Խորհիմ», տես «Բերան իմաստնայ» (տպ. Իմաստնայ) խնդրեցի ի Ժողովրդեանն, եւ զբանս նորա Խորհիմնէն (διδασκοῦσθαι) ի սրտի, ԻԱ, 20, տպ. ունի «Խորհիմնէն» (Բառաքնական զիտողութիւններ, Բ, էջ 95), տես այսպէս ուղղուած նաեւ Բագրատունի, Գիրք Աստուածածնունչք, էջ 692):

Խորեմ:

164. «Չարմանամ ընդ երիս մանկունսն զի Խորեմն զհնոցն եւ ընդդէմ կացին բռնաւորին» Ոսկեբ., Մեկն. Մտթ. Ա, էջ 518, Պարիսեան օրինակն ունի նոտրագրի փոխարէն «Խորեմն զհնոցն», որ թէ քերականօրէն եւ թէ թարգմանութեան տեսակետով ընտիր է եւ հարազատ, յոյն բնագրին $\chi\alpha\tau\epsilon\tau\acute{o}\lambda\mu\eta\sigma\alpha\nu\ \chi\alpha\rho\acute{\iota}\nu\sigma\upsilon\sigma\iota\varsigma$ ընթերցուածին դէմ կայ նաեւ $\chi\alpha\tau\epsilon\varphi\acute{o}\nu\eta\sigma\alpha\nu$ տարբերակ մը, որ է «արհամարհեցին» եւ հետեւաբար «Խորեմն» (Montfaucon, t. VII, էջ 388), ճիշդ այսպէս «Խորեմն» սրբագրելու է «ոչ սա է որդի հիւսան. եւ ամենայն ուրեք ջանային Խորեմն» հատուածին նոտրագիրը, քանի որ հոս ալ յոյն բնագիրը կը ներկայացընէ $\acute{\epsilon}\xi\epsilon\upsilon\tau\epsilon\lambda\epsilon\zeta\omicron\nu$ ընթերցումը ($\acute{\epsilon}\xi\epsilon\upsilon\tau\epsilon\lambda\epsilon\zeta\omega$ = արհամարհեմ, Խորեմ): Տես Բառաքնական զիտողութիւններ, Ա, էջ 51, ուր հակառակ որ ըսած եմ թէ «Խորեմն» երեք անգամ դործածուած է Ոսկեբերանի մէջ, մոռցած եմ յառաջ բերել սա հատուածը՝ «որ ի մեծէ ումքէ չարչարանս կրիցէ եւ պարծանս ինչ ոչ սակաւագոյնս ունի՝ զմեծարանս չարչարելեացն, իսկ որ յանարգէ միոջէ եւ ի Խորեմն», եւ չար քան չարչարանս տրտմութեամբն հաշիւ» Ոսկեբ., Մեկն. Պաւլ. Ա, էջ 268:

Խորխորիմ:

165. «Եւ ո՛վ այն իցէ կարող, որ զեւորս անդնդոց ծովուն քննել Խորխորեմն» Ագաթ., էջ 5, այսպէս կ'ուղղեն հրատարակիչները Վենետիկեան օրինակին «Խորեմն», էջ 11 եւ առ օրինակներուն «Խորխորեմն» ընթերցումները, որոնց ուրիշ տարբերակ մըն ալ կը ներկայացընէ կրկնագիրը կարդալով «Խորխորեմն» (Գալէ մքեարեան, Յուրաճան, էջ 75ա). չեմ հասկընար ինչո՞ւ «Խորխորեմն»

նախորդներուն կապելու համար ստորակէտը կը վերցնէ եւ հետեւաբար հատուածը կը կարդայ, «զկէս ի ներքոյ իմացն արկեալ... եւ զանանց թուոյ մանկին զայն ի գերութիւն վարէին», Բանասէր 1905, էջ 135. սրբագրութիւն մըն ալ ես կը բաղձամ մուծանել այս տեղ «իմացն» ընթերցուածը կարդալով «իմանց», որ ունի ուղղական մը «իմաց» եւ յոգնակի մը «իմանալ», որուն օրինակը սեռականն է «իմանց», տես «արաւր կազմել եւ լուծս յաւրինել եւ սայլս եւ իմանալ», զաւրան կրել եւ կասուլ, Ոսկեբ., Մեկն. Մտթ. Բ., էջ 745. «քանզի եւ ի կալ իմանայլն անիւքն սղոցածեք զցորեանն չկորեն», անդ, էջ 165. «Իբրեւ զանիւս նորս սղոցածեւ իմանայլն», Ես. ԽԱ, 15 (ԻԵ, 11, ԻԸ, 27), «Իբրեւ զանիւս նորս սղոցածեւ իմանայլն, իսկ այլքն սրաբերանս ասեն», Ոսկեբ., Մեկն. Ես., էջ 281.

կամք մտաց:

169. «Իսկ վասն իմ» արդեւք ես ոչ էի ի հրամանէ Աստուծոյ ձեզ քարոզ, այլ ի իմա մօռց իմոց, Ագաթ., էջ 128. Կը գրէ Նորայր Յաբաճի «Ի իմա իմաց իմոց», այսպէս եւ 2Ա: Գննադատ հրատարակչն մերթ կ'ընտրէ մէկ կամ երկու 22-աց, մերթ բաղմագոյն 22-աց ընթերցուածը: Աստ պէտք չէր խոտել եւթը 22-աց ընթերցուածը եւ հետեւիլ ԱԲ-ի միայն, 185 «Ի իմա մօռց իմոց»: Հարազատն է «Ի իմա իմաց իմոց», զոր հմտէ ընդ յաջորդիդ. «յարեաւ գնաց վաղ-վաղակի ի իմա իմաց իւրոց», Եփ. Բ., Թագ., էջ 394: Յայս ակնարկեցի վերագոյն թէ հին մատենագրութիւն մի յարգարելու համար պէտք է միտ գնել նաեւ ժամանակակից այլ մատենագրութեանց որ փոփոխակի կը լուսաւորեն, կը պարզեն, կը հաստատեն կամ կ'ուղղեն մէկվմէկ (Յուշարկը կարծեմ հաստատապէս հարազատ դաւանելու «Ի իմա իմաց» ընթերցուածը, քանի որ կարելի է «Ի իմա մօռց» ձեւին ալ ուրիշ օրինակ յառաջ բերել «Ժամանակակից այլ մատենագրութիւններէն», հմտէ «առ խորհուրդան սրամտութեան որ խոնարհութեամբ պատասխանի առնել խա-փանեն զմեզ եւ իմա մօռց մերոց յոռեցուցանեն», (այսպէս է. իսկ տպ. յոռացուցանեն), Եւսագր., էջ 279: Ագաթ. այլուր գործածած է «ոչ թո-ղեր զազգս մարդկան ի իմա անյանց զինչպիտութեան իւրեանց», էջ 56. «Երթալ զհետ իմաց օրոքից իւրեանց», էջ 122. «զմարդիկ թողեալ ի իմա անձնիշխան իմաց», էջ 138, զոր Նորայր չէ նկատած, իսկ տեղ մըն ալ «իմա» եւ «մօռց» փո-

խուած են իրարու հետ «իմա նոցա քաղցրացու-ցանել», էջ 77, որ Եփրեմակի մէջ եղած է «Նիսի» տես նաեւ Եփրեմի «Ի նինուէացիսն» ճառին ահ հատուածը «ձեր առաջի հարցի հարցուածս իմաց իմոց», Հար. Գ., էջ 114, որ մեր Թ. 783 շեռագիրը կը փոխէ «մօռց իմոց»:

կարկեալ:

170. «Որոտմունք ստիպաւ գիղադէղ ի պատ-շաճ ժամու իւրեանց իւրիւր որոտան», Ջգաւն, էջ 223 = ܐܪܬܐ ܕܥܪܬܐ ܕܥܪܬܐ ܕܥܪܬܐ (Graffin, Pat. syr. I, էջ 548), զոր Bert կը թարգմանէ gewaltig (Aphraates Homilien, Texte und Untersuchungen, Gebhardt und Harnack, III, էջ 200). այս համեմատութեամբ կարելի է ստուգապէս աղաւաղուած խնդրական բառը լուսաբանել. կարելի է արդեօք Ա եւ Ա նշանագրե-րու ստեպ փոփոխութիւնը աչքի առջեւ բերելով (տես Թիւ 201), նոյնպէս յենլով Ե զնի կի՝ «կամ զաւդ» որ մերթ գոչիցէ վարազացեալ՝ հրամանաւ եւ մերթ սուրէ ի գոչելոյն սաստիւ» (էջ 15) տողերուն՝ նոյնպէս կու. Ընծ.՝ «որոտայ Աստուած եւ ամենեքեան գողան... կայծակէ յերկնից եւ ամենեքեան ընդ գետին մտեալ սուրէ» (էջ 118) նախադասութեան՝ զգօնեան խնդրոյ նիւթ բառը սրբագրել ու կարդալ «սուրէ» որոտան. ամեն պարագային զգալի է այստեղ ընտիր ձեռագրի մը լուսագոյն տարբերակը:

կուտեմ:

171. «Ի քաղ հանել զվնասակար բանջարսն կամ զփուշ» (այսպէս կ'ուղղեմ, տպ. ունի զփուշ) իւրեւ կամ այլ ինչ նոյնպիսի դարման տանելու Ոսկեբ., Մեկն. Մտթ. Բ., էջ 644, յոյն բնագրին օգնութեամբ (ὅς ὥστε ἀχάνθας ἀνασπῆσαι) պէտք է անյարիր ու անյարմար նոտագիրը սրբագրել եւ կարդալ «զփուշ» իւրեւ ինչպէս գործածուած է այլուր, հմտէ «նոր տունկ տնկեցի» մաքրեցի, իւրեւցի, կակղեցի, Եփրեմ., Բ., էջ 288, «Լեփց զայգի իմ զի մի իւրեւցի եւ մա-քրեցի», անդ, էջ 289, «մշակ գործէ զամենայն գործ ի ժամու իւրում եւ մաքրէ եւ իւրեւ գործն», անդ, էջ 291, «մաքրեցի, իւրեւցի, կակղեցի», Ջգաւն, էջ 311, որուն քով ուրիշ երկու տեղ ալ

կտրել

172. Եղած է սխալմամբ «իւրեւ» նախնա-կան հարազատ ընթերցուածը. «մաքրեցի իւրեւցի զնա ի գործոցն ամովն հացուց», Ջգաւն, էջ 100 եւ դարձեալ «Լեփց զայգի իմ զի մի իւրեւցի եւ մի

“համարեցի” = καὶ πῶς οὐ δόξα κενοδοξείν, վերապահը մուտ գործած է յայտնապէս նախորդ “հրամայեցես” ազդեցութեամբ. միեւնոյն վերապահութիւնը կայ ուրիշ տեղ ալ “եւ շինութիւն թագաւորութեանն զոր հրամայէր” թէ լինելոյ էր նմա, խաւարեցուցին զնա բազում տրտմութիւնքն սպանութեանցն զոր արար նա, Եւսեբ., Եկ. Պատմ., էջ 44, որուն տեղ մեր ձեռագիրն ունի ուղիղ համարէր = 39 (The eccl. history of Eusebius, էջ 39). Merx արդէն տարակուսած է տպագրին ներկայացուցած ընթերցումի մասին գրելով for 39 Armenian version has հրամայէր imperabat: but read համարէր putavit? (անդ). այս հարցական նշանը ջնջելու է:

Հրէաստան:

177. “Այլ իբրեւ ետես եթէ մերձեանաւ նա աշակերտք բազումք ուսանել ի նմանէ, ի Հրէաստանէ Գեմետրիոսի եւ եկեղեցւոյն որ անդ էր, Եւսեբ., Եկ. Պատմ., էջ 427. անիմաստ այս նախադասութեան Preuschen մղուած է շատ անյարիր մեկնաբանութիւններու. կը կարծէ թէ նոտրագիր “ի Հրէաստանէ”ն վերապահ մըն է կամ սխալ ընթերցում մը ասորերէնէ, թէ “Եւսեբիոս”ն բառը շրջելու է բացառական “Եւսեբիոս”ն եւ կից “եւ” շարկապը ջնջելու է, այս փորձերէն յետոյ չկարենալով վերջնականօրէն լուծել խնդիրը՝ կը բաւականանայ սապէս թարգմանելով հատուածս „aber als er sah, dass zu ihm viele Schüler kamen, um von ihm zu lernen [von dem Hebräer Demetrius, dem Bischof und der Kirche, die sich dort befand]“, Preuschen, Eusebius Kirchengeschichte, Buch VI und VII, aus dem Armenischen übersetzt, Լայպցիգ, էջ 6. կը կարծեմ որ այնքան դժուար չէ փոքրիկ սրբագրութեամբ մը իմաստնալից նախադասութեան վերածել Եւսեբեայ այս հատուածը. “ի Հրէաստանէ”ն միայն ուղղագրելով “ի հրամանէ” իսկայն կը լուծուին բոլոր կնճիռները, եւ այս սրբագրական փորձով Preuschenի փակագծած թարգմանութիւնը բոլորովին ուրիշ կերպարանք մը կ’առնուի durch den Befehl des Demetrius, des Bischofes und der Kirche.

Ղորոտու:

178. “Չտեսանիցես զմուրդոցն, զոր բազումք զորոտու կոչեն, զհարդ յածեալ ծփեալ շրջին, մանաւանդ որ խաբեալքն իցեն, Բուկեբ., Մեկն. Պաւլ. Ա, էջ 813. յայն “զորոտու” անծանօթին

դէմ կը դնէ λώταγας ընթերցումով, զոր Մոնֆոկոն եղբակացըներով ուղղակի Բուկեբեբանի խօսքերէն այսպէս կը մեկնէ, Lotagas illos circulatores fuisse, qui spectaculi et stipis cogendae causa circumquaque discurrebant, մինչ ուրիշները λωτός = “սրինգ” բառէն ստուգաբանելով՝ կը հասկընան “սրնգածու” (Montfaucon): Հայերէն բառը հետեւաբար անհնար է լուծել յոյն նախաբանագրին հետ համեմատելով. Պաւլոսի Մեկնութեան հայ թարգմանիչը սակայն ստուգաբանութիւնն տակաւին անծանօթ “լորտ” բառ մը գիտէ գործածել. “քանզի թէ եւ արթնոյնք լինիցինք հետնոսացն ճառից, չլինիցինք վարդապետութեանն կարաւա, այլ մեզէն իսկ ի վերայ հասանելք թէ զիարդ են լոյծք, Լորտ եւ մեղիք եւ չունին ինչ հաստատուն, Ա, էջ 926 = πῶς εἰσιν ἐκείνοι μαλαχοὶ καὶ χαῦνοι: “մի վատ եւ Լորտ յառաքինութեանն կայցէ”, Բ, էջ 434 = μηδὲις ὀργῶς ἔστω πρὸς ἀρετῆν, զոր ՀԲ կը մեկնէ “ծոյլ, հեղգ պղերդ, ծանրադանդաղ, անգործ” (Ա, էջ 893), իսկ “Լորտ”ի մասին լուռ կը մնայ. արդեօք “լորտ”ն ալ “Լորտ” կարդալու է իբրեւ “թափառաշրջիկ, մուրացող, անգործ, աստանդական”:

Մայրեկնաս:

179. “ԶԻնոնիսիոս, ասեն թէ այգեաց շահապետ է եւ զԱթենան՝ թէ ձիթենեաց եւ Ղալիւսիսիս՝ ամենայն ծառոց շահապետս կոչեն, Բուկեբ., Մեկն. Եւս., էջ 274, այս հատուածը այսպէս կը թարգմանուի լատիներէնի՝ Bacchum vitis monstratorem, oleaeque Minervam inventricem, et alia numina arborum cultores appellant, էջ 275, նման թարգմանութիւն մը չեմ կարծեր թէ գրական ո եւ է արժէք մը ունենայ. ՀԲ կը թուի թէ կը վարանի “Մայրեկնաս”ին առջեւ ու կը դրէ “շահապետ” բառին տակ (Բ, էջ 458) “Մայրեկնաս, ըստ յն. Մորիոս Արագմաղդ՝ էր շահապետ նուիրական ձիթենեաց, չեմ հասկնար ինչ կապ կրայ ունենալ “Մայրեկնաս”ին “նուիրական ձիթենիներու” հետ, քանի որ Բուկեբեբան “ձիթենեաց շահապետ” կը ճանչնայ “զԱթենան”. եւ կը կարծեմ թէ խնդրական բառ թարգմանութիւնն է յոյն Ἀραδαὶς կամ Ἀραδρῶδες անուններու (տես Pape, Wörterbuch der griechischen Eigennamen III, էջ 68 եւ 324), զորոնք հայ թարգմանիչը շրջած հայացուցած է “Ղալիւսիս” ամենայն ծառոց շահապետս կոչեն, որ յետոյ եղծուած եղած է “Ղալիւսիս”ն (Լորտանիսի):

Հ. Ա. ՎԱՐԴԱՆՅԱՆ